

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-228-9-16>

FEATURES OF THE VALUE SPHERE OF PERSONALITY IN CRISIS SITUATIONS

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Spivak D. M.

*Senior Lecturer at the Department of Political
Psychology and International Relations
National Pedagogical Dragomanov
University
Kyiv, Ukraine*

Співак Д. М.

*старший викладач кафедри політичної
психології та міжнародних відносин
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Spivak N. V.

*Senior Teacher at the Department of General
and Social Psychology
National Pedagogical Dragomanov
University
Kyiv, Ukraine*

Співак Н. В.

*старший викладач кафедри загальної
та соціальної психології
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Ціннісна сфера особистості завжди була предметом вивчення науковців, хоча феномен цінностей є найбільш суперечливим і неоднозначним за своєю природою. Визначенню поняття цінностей та їх змісту приділяється значна увага у різних наукових школах, підходах та концепціях.

Починаючи з Античного світу, цінності були невід'ємним атрибутом буття і розглядалися як щось обов'язкове та первинне, в Середні віки цінності ототожнювали з Божественною сутністю, а вже в епоху Відродження цінності виступають як якісна характеристика саме пов'язана з людиною.

І. Кант вважав цінності «чистими формами», які можуть претендувати на «всезагальну значимість» [3, с. 669].

Г. Гегель поділяв цінності на утилітарні (вжиткові) та духовні, які він пов'язував зі свободою духу і вважав, що абсолютні цінності «духовні за своєю природою» [2, с. 30].

Серед науковців, які займалися проблемами цінностей у різний час, можна назвати: М.Вебера, В.Віндельбанда, Дж. Дьйої, Х. Клакхона, Г. Когена, А. Маслоу, Г. Олпорта. Т. Парсонса, Р. Перрі, Н. Решера, Г. Ріккерта, Ю. Саарнійта, Е. Фромма, М. Шелера, І. Беха, М. Боришевського, І.Булах, М.Савчина і ін.

Визначення змісту поняття «цінність» має також різні точки зору. Так, Г. Ріккерт вказує, що проблема цінності є проблемою «значимості» цінності. Цінності не відносяться ні до області об'єктів, ні до області суб'єктів, вони утворюють абсолютно самостійну царину, що лежить по ту сторону суб'єкта і об'єкта.

На думку А. Маслоу цінність є вибірковим принципом, вибірковою установкою, похідною від потреб.

Цінність, на думку Е. Фромма, це те, що сприяє більш повному розгортанню специфічних людських здібностей і що підтримує життя.

Як стверджує вчення про природу цінностей, наука аксіологія, людські цінності як структурний компонент особистості пройшли досить тривалий шлях, коли люди в процесі життєдіяльності і праці почали виділяти головні і другорядні, постійні і тимчасові потреби, навчилися визначати значимість цих потреб як для окремої людини, так і для групи або суспільства в цілому та зрозуміли їх цінність. Цінність є тим особливим типом світоглядної орієнтації людини, що склалася в людській культурі про ідеали, моральність, добро, зло, красу, гідність, свободу, незалежність і ін.. Тому будь-які події в житті суспільства, в природі, в житті самої людини сприймаються нею не тільки через призму науково – обґрунтованих теорій, але і через призму власного ставлення до них.

Ряд вчених приділяють увагу проблемі класифікації цінностей. Так Н. Решер пропонує три класи цінностей, виділяючи в кожному декілька різновидів; 1) цінності предметів, середовища, індивідуальні, групові, економічні і правові; 2) матеріальні або фізичні, моральні, соціальні, політичні, естетичні, релігійні (духовні), інтелектуальні, професійні, чуттєві;

3) егоцентричні та альтруїстичні.

За Г. Ріккертом існує шість класів цінностей: логічні, що втілюються в науці; естетичні, що втілюються в мистецтві; містичні, що втілюються в язичництві; моральні, особистісні; релігійні.

Ю. Саарнійт вважає, що соціальну активність включає чотири основні групи цінностей: альтруїстичні цінності, статусні цінності, цінності самовираження, матеріальні цінності.

Т. Парсонс визначає цінність як нормативний стандарт, який регламентує бажану поведінку індивіда у соціумі. За теорією Т. Парсонса стандарт поділяється на: а) когнітивний стандарт, за допомогою якого встановлюється обґрунтованість когнітивних суджень, б) ап्रेसивний стандарт, при якому відбувається оцінка здатності об'єкта викликати афективну реакцію,

в) моральний стандарт, за допомогою якого оцінюються наслідки окремої дії [4].

М. Боришевський в концептуальній моделі зрілої особистості заклад таку систему цінностей: моральні цінності, громадянські, правові, світоглядні, екологічні, інтелектуальні, естетичні, валеологічні цінності[1].

Вчені також виділяють базові, загальні цінності, що становлять основу ціннісної свідомості людини, та цінності другорядні і менш значимі у житті. Разом з тим вони розрізняють соціальні, культурні, економічні, політичні, духовні цінності. Фундаментальною основою для цінностей соціокультурного змісту є поділ їх на термінальні, що виражають найважливіші цілі особистості на сьогодні і на перспективу та інструментальні, які зберігають засоби досягнення мети, що притаманні конкретному суспільству.

Разом з тим науковці працюють над моделлю статусно-ієрархічної структури цінностей. Ряд вчених виділяють статусно-ієрархічні групи цінностей. Так, І.Ф. Наумова, Н.І. Лапін виділяють чотири групи: 1) цінності вищого статусу – «ядро» структури; 2) цінності середнього статусу – структурний резерв; 3) цінності, статус яких нижчий від середнього – «периферія»; 4) цінності низького статусу. С.С. Бубнова виділяє три ієрархічні рівні в системі ціннісних орієнтацій особи. До першого рівня вона відносить абстрактні, найбільш узагальнені духовні, соціальні і матеріальні цінності. Другий рівень – це цінності, що закріплюються в життєдіяльності і проявляються як властивості особи, а третій – характерні способи поведінки особи як засоби реалізації і закріплення цінностей-властивостей.

На думку Б.Ф. Ломова, теоретичну модель і системі ціннісних орієнтацій можна уявити як багатомірний динамічний простір, кожен вимір якого відповідає певному виду суспільних відносин і по-різному важить для кожної людини. Ціннісні ядра стабільні, зміни можуть відбуватися лише в період кризових явищ, при цьому склад ціннісних орієнтацій не змінюється, а змінюється їх ієрархічне співвідношення.

Можна було б погодитись із твердженням Б.Ф. Ломова про те, що у критичні кризові періоди змінюються ієрархічні співвідношення цінностей. Але чи змінюється склад ціннісних орієнтацій під час кризової ситуації якою є війна? Це питання неоднозначне. Основною цінністю, яка вийшла на перший план на початку війни з росією, постала цінність життя, захисту, безпеки, збереження життя, хоча і не тільки свого власного. Країна ніби поділилась, частина людей, в основному, чоловічої (та є і жінки) стали на захист Батьківщини, а жінки з дітьми змушені були евакуюватись. Любов до Батьківщини, як основна цінність

і потреба її захищати, змусили багатьох заробітчач повернутися в Україну.

Окремо потрібно охарактеризувати ціннісні особистісні якості людей, які займаються волонтерством, їх ніхто не примушує бути волонтером, а це означає, що ці люди альтруїсти, вони дуже щиро переймаються тими військовими, яких опікують, вони є провідниками енергії, тими зв'язками, що поєднують воїнів і людей, які знаходяться в тилу.

Частина населення країни, яке потрапило під окупацію, змушене було згадати про первинні цінності-потреби: в їжі, воді, ліках, теплі, сні, хоча ці потреби не завжди задовольнялись, а ще точніше, ігнорувались російськими загарбниками.

І ще одна ціннісна риса, яка роками, з покоління в покоління виховувалась у наших людей у ставленні до росії і росіян – це братерське ставлення до «братнього народу». У багатьох українців просто відкрилися очі на те, що це ніякий не «рідний» народ, а дехто ще й сьогодні чекає, що все налагодиться (ціннісні братні узи ще існують), а дехто взагалі вважає (завдяки спеціально організованій, маніпулятивній, російській пропаганді, яка роками одурманювала, навіювала, «зомбувала» і росіян, і частину громадян України), що в усьому тому, що триває війна, винні ми, українці. Напевно мислення у таких людей настільки ригідне і стереотипне, що ніколи не зміниться і не зміниться їх система цінностей.

В надзвичайних обставинах кризової ситуації, якою є війна, ціннісна сфера особистості зазнає значних зрушень, змін і трансформацій (зміни в ієрархії цінностей), а також призводить до утворення нових ціннісних установок і утворень у «ядрі» життєвих цінностей людини, все залежить від того як саме людина переживає кризову ситуацію.

Література:

1. Боришевський М.Й. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. К.: Беркут, 2000. 63 с.
2. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет. В 2 т. Т. 2 // Сост., общ. ред. А. В. Гулыги. / Г. В. Ф. Гегель. М.: Мысль, 1973. 630 с.
3. Кант И. Сочинения в 6 томах. Кант Иммануил. Сочинения в шести томах. Т.3// И. Кант. М.:Мысль, 1964. 793 с.
4. Парсонс Т. Система современных обществ. М., 1998. 270 с.